

Beavatás a *communitas* fogalmába

Edith Turner: *Communitas. The Anthropology of Collective Joy*

NEW YORK, PALGRAVE MACMILLAN, 2012

Az átmeneti rítusok fogalma, Arnold van Gennep és Victor Turner neve aligha ismeretlen e lap olvasói előtt. Victor Turner a *liminalitás* továbbgondolásával és a *communitas* terminusának bevezetésével a vallásantropológia egyik legtermékenyebb, a társtudományokra is jelentős hatást gyakorló elméletét alkotta meg. Megközelítésében a *communitas* a struktúrával szembenálló, az átmeneti rítusok liminális szakaszában létrejövő, a társadalmi hierarchiát ideiglenesen felfüggesztő, illetve felborító társas forma, tapasztalat. Jelen kötet a szerző azóta szintén megboldogult, férjével együtt kutató özvegyének a fogalom megvilágítására irányuló szintetizáló kísérlete.

A *communitas* fogalmát Edith Turner reflektáltan annak pozitív vetületeire fókuszálva közelíti meg, a vizsgálódás körén kívülre száműz minden olyan megnyilvánulást, ami az egység, összetartozás átmeneti érzését a gyűlölet, tetteles agresszió stb. irányába tereli. A negatív megnyilvánulások negligálása mellett a fogalmat – szintén tudatosan – nem próbálja meghatározni. A definiálatlanságnak köszönhetően a szerző szabadon mazsoláztat a legkülönbözőbb társadalmi, vallási megnyilvánulások, korok és helyek, beszámolók és személyes emlékek között. Az anekdotikus elemekben bővelkedő kötet a zene, a sport, a munka, a katasztrófák, a társadalmi mozgalmak, forradalmak területére, valamint a téma szempontjából két kevésbé meglepő területre: a fesztiválok és az átmeneti rítusok világába kalauzolja el az olvasót.

A könyv első fejezetében a szerző a negatív teológiára emlékeztető módszert alkalmazva a *communitast* úgy közelíti meg, hogy megpróbálja körülhatárolni, mi nem tartozik a jelenség körébe, és felállítja a *hamis és tényleges communitas* ellentétpárját. A teológiai párhuzam annyiban sem tűnik erőltetettnek, amennyiben Edith Turner a fogalmat már-már szakralizálja. A *communitast* olyan koncepciók használatával, áthallásaival közelíti meg, mint az *unio mystica*, az azonnali megvilágosodás vagy a személy meghaladása és felszámolása. A spirituális megközelítésű, helyenként meglehetősen szentimentális szövegezésű kötet szerint a *communitas* olyan tapasztalat, ami kívül esik a szigorú fogalmakkal operáló, objektív tudomány megismerési mezején. A szerző szerint a *communitas* azonban nemcsak

a tudomány, de a nyelv által megragadható, átadható tapasztalatokon is túl van. A legkülönbözőbb történetekből való építkezés tehát a szerzőnek azt a meggyőződését tükrözi, miszerint a jelenség definiálhatatlansága, megragadhatatlansága miatt a különböző leírások és szóbeli közlések keltette érzések és sugalmazott gondolatok, a beszámolóké hiteles tanúsága vezethet el a fogalom befogadásához. A rítusok és a társadalmi jelenségek mellett a fogalmat a szerző olyan területekre is kiterjeszti, mint a halállal vagy a természettel való *communitas*.

A vállalt megközelítésmód természetesen legalábbis erősen vitatható, de a kötetnek ezentúl is számos hibát fel lehet róni, úgymint a már-már bántóan naív és anakronisztikus, teleologikus történelemszemléletét, az írás nélküli társadalmak következetes remisztifizálását, egyes antropológiai fogalmak elferdítését, az élmények kommodifikációjának ignorálását s általában a *communitas* fogalmának megalapozatlan rávetítését a legkülönbözőbb jelenségekre.

A kötetet mindezek alapján hiba lenne szigorú tudományos értekezéséként olvasni, helyesebbnek tűnik, ha a művet az idős kutatonó életútját lezáró, világképének egy fogalomba való összesűritéseként értelmezzük. A könyvben a szerző humanista ideáljait, személyes kutatói tapasztalatait, legkülönbözőbb emlékeit osztja meg az olvasóval, azonkívül, hogy egy olyan – bizonyára mindenki által tapasztalt – közösségi érzést próbál megragadni, ami az emberi létezés egyik kitüntetett, idealizálásra valóban érdemes pillanata. Az átadandó üzenetnek, a megosztandó emlékeknek, a megjeleníteni kívánt érzésvilágnak egyenként mind-mind helye lenne egy-egy kötetben. A jelen tárgyalandó mű egyik legnagyobb hibája azonban talán éppen az, hogy a szerző a különböző szinteket összemossa, s míg a merev tudományos nyelvtől, módszerességtől elhatárolódik, addig formailag mégsem lép ki a tudományos szövegek nyújtotta keretből. A szöveg így összességében bár zavarbaejtően eklektikus, de a karneválokról szóló figyelemreméltó fejezettel, az egyéni és a szerző férjével közös kutatói tapasztalatok felidézésével s általában egy életszemlélet átadásával még mindig kellemes olvasmányt nyújt.

Végezetül érdemes felidézünk, hogy Victor Turner a *communitas* fogalmát az átmeneti rítusokból kiindulva egyes utópista társadalmi és lelki mozgalmakra is kiterjesztette, bevezetve az *ideológiai communitas* terminusát. Megközelítése szerint ezek a mozgalmak a permanens *liminalitás*, a struktúrák helyett az anti-struktúra állapotában, a *communitas*ban kívántak élni, ennek a lehetőségét kívánták megteremteni. Edith Turner könyve, gondolkodásmódja indirekt módon bizonyítja férje igazát, hisz írásával tanúságát adja, hogy a humanista ideálok elkötelezett híveként, vallásos személyként folyvást a *communitas* megnyilvánulását, az irracionális, ego-romboló örömet véli felfedezni mindenütt.